

OSVOBOZOVÁNÍ ČESKOSLOVENSKA SOVĚTSKOU ARMÁDOU V LETECH 1944 A 1945

(Přehled operací sovětských vojsk a bojů 1. čs. armádního sboru v SSSR
za osvobození Československa od fašistických okupantů)

František Rýzner, pracovník Vojenského historického ústavu

„Stalo se skutkem, co jsme předpovídali už v onen neblahý den 16. března 1939, kdy pražský hrad byl znesvěcen přítomností zločince Hitlera, stalo se več jsme pevně věřili po celou dlouhou dobu národního ponížení a poroby — stalo se, že nad našimi Hradčany opět vlaje vítězný prapor Československé republiky.

A s nejhlubšími pocity díkuvzdání se obracíme k našemu velkému bratru na východě — k Sovětskému svazu, k Rudé armádě, k maršálu Stalinovi. Státnické a vojevůdcovské umění Stalina to bylo, které zahnało Hitlera do izolace a do slepé uličky. Nadlidské úsilí národů Sovětského svazu to bylo, které rozhodlo o porážce hitlerovského Německa. A Rudá armáda to byla, která osvobodila Československou republiku od nacistické hrůzovlády.“ (Klement Gottwald na národní manifestaci v Bratislavě dne 9. května 1945.)

Brzy po zákeřném přepadení Sovětského svazu hitlerovským Němcem (22. června 1941) vyhlásil vrchní velitel sovětských ozbrojených sil maršál Sovětského svazu J. V. Stalin na oslavě 24. výročí Velké říjnové socialistické revoluce dne 6. listopadu 1941 válečné cíle Sovětského svazu takto:

„Nemáme a nemůžeme mít takové cíle války jako zabránění cizích území a podmanění cizích národů, lhostejno, zda jde o národy a území Evropy, nebo o národy a území Asie, včetně Iránu. Naším prvním cílem je osvobodit naše území a naše národy od německého fašistického jha.

Nemáme a nemůžeme mít takové cíle války jako vnucování své vůle a svého režimu slovanským a ostatním zotročeným evropským národům, které čekají od nás pomoc. Naším cílem je pomoci těmto národům v jejich osvobozeneckém boji proti hitlerovské tyranii a potom jim dát právo úplně svobodně se zařídit na svém území tak, jak budou chtít.“

Když pak ve slavné bitvě u Moskvě (v prosinci 1941) nacistická doktrína „Blitzkriegu“ v boji hanebně zkrachovala a když po neméně slavných bitvách u Stalingradu (v listopadu 1942 až únoru 1943) a zejména u Kurska (v létě 1943) iniciativa činu přešla s konečnou platností na sovětskou stranu, přiblížil se čas k uskutečnění stanovených cílů.

Prvního cíle války bylo dosaženo v roce 1944, který se stal rokem rozhodujících vítězství sovětských armád. Byl to rok známých deseti zdrcujících úderů, mistrovské to ukázky sovětského vojenského umění,

jež začaly dopadat na hitlerovská vojska již v lednu a poté se rozvíjely a zesilovaly po celý rok. Jejich výsledkem bylo vyhnání Němců ze sovětské země až k samým hranicím Německa.

Po dosažení prvního cíle mohla Sovětská armáda přikročit k provádění druhého cíle války, k pomoci ujařmeným národům v jejich osvobozovací boji proti fašistickým vetřelcům.

K hranicím naší republiky se sovětská vojska přiblížila již počátkem dubna 1944, když před tím druhým zdrcujícím úderem v únoru a březnu rozdrtila hitlerovská vojska a osvobodila západní část Ukrajiny. Maršál Stalin to vyhlásil v rozkaze ze dne 8. dubna 1944, kde praví: „Vojska 1. ukrajinského frontu způsobila nepříteli porážku v předhoří Karpat a dosáhla naší hranice s Československem a Rumunskem na frontě dlouhé 200 kilometrů“. K přímému osvobozování naší vlasti mohla však přikročit až později.

Dosažení československých hranic sovětskými vojsky bylo mocnou vzpruhou našemu národně osvobozovacímu boji, doma i za hranicemi; na Slovensku pak zvláště podnítilo nebývalý rozmach protifašistických akcí proti Tisovi a Tukovu zrádnému režimu, které nakonec vyústily v spontánním pozdvižení slovenského lidu ve Slovenském národním povstání.

V červenci a srpnu toho roku byl spuštěn na západní Ukrajině šestý zdrcující úder, jímž Sovětská armáda rozdrtila hitlerovská vojska u Lvova a zahнала je za San a Vislu, kde si v prostoru západně Sandoměře vytvořila rozsáhlé předmostí a mocné nástupiště operačního významu pro další ofenzivní úder směrem na západ, k němuž zahájila ihned intenzivní přípravu.

Zároveň v srpnu téhož roku porazila na hlavu velké seskupení německých a rumunských vojsk v prostoru Kišiněv, Jassy, kde obklíčila a zničila 22 německých divisí, nepočítaje v to divise rumunské (sedmý zdrcující úder). V důsledku tohoto úderu bylo vyraženo z hitlerovské koalice Rumunko a krátce na to i Bulharsko. Obě země pak ihned obrátily své zbraně proti Německu a sovětská vojska zahájila energické pronásledování nepřítele směrem k maďarským hranicím.

V těchto měsících se současně formoval v prostoru Černovic náš 1. čs. armádní sbor v SSSR za neustálé péče moskevského vedení KSČ, zvláště pak s. Klementa Gottwalda, jakož i za velkorysé pomoci sovětské vlády a maršála Stalina. Základ sboru tvořila 1. čs. samostatná brigáda v SSSR, do jejíž řad se před tím na Volyni přihlásilo na 12 000 volynských Čechů, mužů i žen.

Válečné složení 1. čs. sboru bylo toto:

1. čs. brigáda s dvěma dělostřeleckými pluky a smíšeným předzvědným oddílem,
3. čs. brigáda s dvěma dělostřeleckými pluky a smíšeným předzvědným oddílem,
1. čs. tanková brigáda,
5. dělostřelecký pluk 152mm kanonových houfnic,
- ženijní prapor,
- spojovací prapor,
- rota ZU — zvláštního určení,
- týl sboru.

Kromě těchto útvarů patřily ke sboru ještě:

2. čs. paradesantní brigáda a

1. čs. letecký stíhací pluk, které však nikdy přímo ve svazku sboru nebojovaly a náhradní pluk.

1. čs. sbor ještě nedokončil úplně svou bojovou přípravu a již v důsledku vítězného postupu sovětských vojsk vyrazil k pochodu na západ. Dne 27. července 1944 požádal velitel sboru maršála Koněva, jehož 1. ukrajinskému frontu byl podřízen, o zasazení sboru do boje. Maršál Koněv žádosti vyhověl. Mezitím byl sbor dne 31. srpna 1944 přidělen 4. ukrajinskému frontu, ale již 4. září opět vrácen veliteli 1. ukrajinského frontu. Tento jej přidělil 38. sovětské armádě pod velením Hrdiny Sovětského svazu gardového generál-plukovníka Moskalenka.

Sovětské vrchní velení připravovalo pro podzim a zimu 1944 další ofensivní údery; tyto směřovaly v podstatě k tomu, aby obtížný a pro rychlý postup nevýhodný horský terén Slovenska byl s obou stran obchvácen na směrech Varšava, Berlín a Budapešť, Vídeň. Do těchto příprav však zasáhlo Slovenské národní povstání, které vypuklo 29. srpna 1944. Situace hitlerovských armád bránících dunajskou kotlinu se tím neobyčejně zhoršila, neboť Karpaty jako horská hradba této kotliny byly nyní ohroženy z týlu. Obrana dunajské kotliny tudíž vyžadovala udržení obranné linie na karpatských hřebenech.

Sovětské vrchní velení ihned zhodnotilo vojenský a politický význam Slovenského národního povstání a rozhodlo se slovenskému lidu pomoci. Byl to sám maršál Stalin, který na zprávu o vypuknutí povstání a na žádost s. Klementa Gottwada stanovil veliteli 1. ukrajinského frontu nový úkol: připravit útočnou operaci ve směru jižním (místo dosud plánované ve směru západním) s cílem úspěšného provedení a zakončení Slovenského národního povstání.

Provedením operace byla pověřena 38. sovětská armáda, k níž patřil i 1. čs. armádní sbor. Hlavní myšlenkou operace bylo rychle prolomit německou obranu v předhoří Karpat u města Krosna a v součinnosti s dvěma slovenskými divisemi, rozmístěnými v té době v prostoru Dukelského a Lupkovského průsmyku, překročit československé hranice v prostoru Dukelského průsmyku a zmocnit se Prešova. Obě slovenské divise měly v plánu operace velmi důležitou úlohu: udržet karpatské průsmyky do příchodu sovětských a našich vojsk a tím zabezpečit přechod karpatských hřbetů a rychlé dobytí Prešova.

Dne 8. září 1944, po mohutné osmdesátiminutové dělostřelecké a letecké přípravě, již se zúčastnilo též veškeré čs. dělostřelectvo, vyrazila v 08.45 hod. sovětská vojska k zteči a úspěšně prolamovala hlavní pásmo obrany nepřítele. Po jeho zdoání byl zasazen do boje 2. sled armády, vytvořený z 1. čs. armádního sboru a ze sovětského tankového a gardového jezdeckého sboru. Přesto, že jejich postup se z počátku rozvíjel velmi úspěšně, byly záhy zastaveny tuhým odporem čerstvých nepřátelských záloh na předem připraveném druhém pásmu obrany. Přísun svěžích nepřátelských záloh zavínily obě slovenské divise, které se zradou tisovských důstojníků daly bez odporu odzbrojit a vydaly průsmyky nepříteli bez boje. Část těchto divísí se však probodovala na západ k parťazánům. A tak místo operace plánované na pět dní vznikla řada urput-

ných bojů, které trvaly osmdesát dní a které svou úporností, dramatickými zvraty a nelítostností v zalesněném horském terénu připomínají ty nejtěžší boje Veliké vlastenecké války.

Teprve dne 6. října 1944 za svítání zničily naše jednotky náhlým útokem nepřátelské odpory přímo na Dukelském průsmyku a v 08.00 hod. překročily čs. hranice. (Jako první překročila naše hranice průzkumná hlídka 2. čs. praporu 1. čs. brigády.) Leč krátce nato byly zastaveny dalším tuhým odporem nepřítele. Těžké a vyčerpávající boje o východy z Dukelského průsmyku byly pak sváděny až do 25. listopadu, kdy bylo prolomeno poslední obranné postavení nepřítele a zahájeno jeho pronásledování, které skončilo po dvou dnech na řece Ondavě.

Dosažení Ondavy dne 27. listopadu končí řada nesmírně těžkých bojů o přechod Dukelského průsmyku, která vešla později do dějin jako „dukelská operace“^{*)} O mimořádné úpornosti bojů svědčí čísla ztrát: Sovětská armáda ztratila více než 80 000 padlých, raněných a nezvěstných, 1. čs. armádní sbor na 6 500 svých příslušníků. Sám však způsobil nepříteli ztráty vyšší než 13 000 mužů.

Dnem 6. října 1944, dnem překročení našich hranic našimi a sovětskými vojsky, začíná přímé osvobození naší republiky. Tento slavný den byl později ustanoven Dnem československé armády.

Na Ondavě přešel náš sbor do obrany v pásmu od silničního mostu 2 km sev. Stročin přes Duplin, Tisinec, Stropkov po Breznicu (vto) na frontě 15 km široké; byl zasazen na levém křídle 38. armády. Přímě na frontě byly cvičeny doplňky, školení noví velitelé a sbor postupně doplňován.

Fronta v severním předhoří Karpat probíhala k 1. prosinci 1944 na čáře sandoměřského předmostí, Jaslo, kde se sovětská vojska připravovala k dalšímu úderu.

Zatím co zuřily těžké boje o přechod Dukelského průsmyku, připravovala se vojska 4. ukrajinského frontu pod velením generál-plukovníka Petrova, zaujímající frontu podél čs. hranic na východ od Dukly, k zteči karpatských hřebenů a k hromadnému osvobození československého území. V rozkaze maršála Stalina ze dne 18. října 1944 se praví: „Vojska 4. ukrajinského frontu pokračovala v ofenzivě a překročila karpatské hřbety. Zmocnila se průsmyků: Lupkovského, Ruského, Užockého, Vereckého, Vyškovského, Jablonického a Tatarského. Postoupila do hloubky území Československa od 20 do 50 km na frontě dlouhé 275 km.“ Mocným nezadržitelným nápojem na široké frontě v podmínkách zalesněného horského terénu, ztížených nad to ještě nepřízní počasí, probíjávala se do dunajské kotliny. Osvobodila postupně celou Zakarpatskou Ukrajinu, vstoupila na půdu východního Slovenska a 26. listopadu 1944 dobyla Michalovců, Humenného a přes 60 jiných obcí. K 1. prosinci, kdy padl Trebišov, probíhala fronta od Ondavy, kde navazovala na frontu 1. čs. sboru, přes Trebišov, Jastrabie k Zemplínu.

V téže době byl v prostoru dále na jihovýchod v plném proudu devátý

^{*)} Poznámka: Počátečních bojů se zúčastnila — mimo svazek 1. čs. armádního sboru — též 2. čs. paradesantní brigáda. Jsouc včleněna do bojové sestavy sovětského 67. střeleckého sboru (na levém křídle 38. armády), zúčastnila se ve dnech 12.—19. září 1944 útoku v prostoru vých. Besko (20 km jihových. Krosna) a osvo. bodila devět osad. Poté byla stažena z fronty a přepravena vzduchem ve dnech 23. září až 12. října z letiště u Krosna na letiště Tri Duby (7 km sev. Zvolena) na pomoc Slovenskému národnímu povstání.

zdrucující úder, započatý v říjnu, jehož cílem bylo vyřazení posledního spojence z hitlerovské koalice, Maďarska. Vojska 2. ukrajinského frontu pod velením maršála Malinovského pronásledující nepřítele přes severní Rumunsko vstoupila na území Maďarska a přibližovala se k čs. hranicím. K 1. prosinci dosáhla všeobecné čáry vých. Slovenského Nového Mesta, východně Miskolcz, Eger a vyrazila k dalšímu postupu směrem do Československa.

Začala tedy naši republiku osvobozovat vojska tří sovětských frontů a prováděla tuto vznešenou úlohu až do konce války. V hrubých rysech se dál jejich osvobozovací postup takto:

1. ukrajinský front (velitel maršál Koněv) postupoval od 6. října do 31. prosince 1944 ve směru Krosno, Dukelský průsmyk, Svidník, Stropkov. Ve svazku tohoto frontu bojoval i 1. čs. armádní sbor (velitel generál Ludvík Svoboda). Až v posledním období války (8.—15. květen 1945) zasáhl opět ve směru Drážďany, Teplice v Č., Praha.

4. ukrajinský front (velitel generál armády Petrov, později Jeremenko) vyrazil ze Zakarpatské Ukrajiny a postupoval přes severní Slovensko oboustranně Karpat, východní Moravu, východní Čechy do Polabí. Ve svazku tohoto frontu vedl boj i 1. čs. armádní sbor v SSSR od 1. ledna 1945 až do konce války ve všeobecném směru Svidník, Bardějov, Prešov, Poprad, Liptovský Mikuláš, Ružomberok, Žilina, Vsetín, Holešov, Prostějov, Boskovice, Čáslav, Praha.

2. ukrajinský front (velitel maršál Malinovský) postupoval z Maďarska přes jižní a střední Slovensko, jižní Moravu, jižní a zčásti střední Čechy.

V období, kdy probíhala dukelská operace, nabyt v blízkém i hlubokém týlu nepřítele, zvláště pak na Slovensku, neobyčejného rozmachu partyzánský boj. Také Slovenské národní povstání, které bylo po dvou měsících zlomeno brutální nacistickou přesilou (8 až 9 elitních divízí), neskončilo pro slovenský lid: dne 28. října 1944 přechází k partyzánskému způsobu boje pod velením zkušených sovětských velitelů (plk. Osmolov, mjr. Jegorov, mjr. Veličko a j.). Rovněž 2. čs. paradesantní brigáda, přepravená v září vzduchem z SSSR na pomoc Slovenskému národnímu povstání, odešla organizovaná do hor a působila jednou skupinou v Liptovských Holích, druhou a třetí pak v Nízkých Tatrách severovýchodně a severozápadně Brezna n. Hr.; její celkový počet činil 800 až 1000 mužů.

Také mnoho Čechů přecházelo na výzvu z Moskvy moravsko-slovenské hranice a spěchalo slovenskému lidu na pomoc. Podle hlášení štábu Slovenského národního povstání ze dne 3. září 1944 „slovenské hranice překročilo 1000 Čechů, kteří jdou pomáhat v boji za svobodu“. K. H. Frank dal proto uzavřít hranice a pokus o jejich překročení trestal smrtí. Zároveň navrhoval nacistickému vedení bleskové potlačení „vzpourey na Slovensku“.

Významnou úlohu měl v partyzánském hnutí na Slovensku i poslanec Jan Šverma, který se, ač tělesně vyčerpan a s podlomeným zdravím, zúčastnil vysilujícího přechodu přes Nízké Tatry, při němž dne 10. listopadu 1944 pod Chabencem obětoval svůj život.

1. čs. sbor budoval obranu na Ondavě. Dne 6. prosince 1944 bylo jeho pásmo rozšířeno o 8 km dále na sever a dne 23. prosince až po

výšiny 800 m vých. Vápeník. Tím dosáhla jeho obranná fronta šířky 31 km. Na sbor, jehož početní stavy klesly po utrpených ztrátách v dukelské operaci na hrozivě nízkou úroveň (na př. počet „aktivních bodáků“ ke dni 15. prosince 1944 činil u 1. čs. brigády 194, u 3. čs. brigády 200, celkem 394), bylo to pásmo značně široké a vyjadřovalo zároveň vysoký stupeň důvěry sovětského velení v bojové hodnoty našich vojáků.

V prosinci 1944 byla utvořena z čs. příslušníků 1. čs. letecká smíšená divise ve složení: 1. a 2. čs. stíhací letecký pluk a 3. čs. bitevní letecký pluk.

Veškeré dělostřelectvo sboru bylo od 20. prosince podřízeno 38. armádě a zúčastnilo se v prostoru jv. od města Jasla příprav k nastávající ofenzivě 1. ukrajinského frontu.

1. čs. tankový prapor byl 27. prosince přidělen sovětskému 67. střeleckému sboru, který se připravoval k úderu směrem na Nový Sacz.

Velké ztráty, které utrpěl náš sbor v bojích o Duklu, byly jen z části nahrazeny jednak mobilizovanými dobrovolníky ze Zakarpatské Ukrajiny (od 11. 11. 1944 zmobilisováno 2991 vojáků), jednak příchozími ze sovětských zajateckých táborů (3070 mužů) a z jiných zemí (407 mužů). Proto velitel 4. ukrajinského frontu povolil sboru mobilisovat v osvozených krajích Slovenska potřebný počet vojáků k doplnění počtů.

K výcviku nově mobilizovaných byla zřízena u sboru důstojnická škola, u každé brigády pak poddůstojnická škola a výcvikové středisko; u ženijního praporu poddůstojnická škola ženijní. Kromě toho se prováděl intensivní výcvik jednotek zasazených v obraně vedle jejich bojových úkolů.

Zároveň se rozvíjela soustavná politická práce, která pomáhala udržovat v boji železnou kázeň a plnit bojové úkoly za všech okolností. Důležitou úlohu tu měl i vojenský tisk, zejména deník našeho sboru „Za svobodné Československo“.

Veškerá tato činnost směřovala k tomu, aby sbor byl náležitě a co možná nejlépe připraven k nastávajícím bojovým úkolům.

Rok 1944 se chýlil ke konci. Na frontách Veliké vlastenecké války mezi Baltem a Karpaty se sovětská vojska připravovala „dobýt fašistickou bestii v jejím vlastním doupěti a vztyčit nad Berlínem prapor vítězství“ (J. V. Stalin 6. 11. 1944). Rovněž tak na východním Slovensku se fronta ustálila a vojska 4. ukrajinského frontu přešla do obrany na dosažené čáře. Zato na jihovýchodním Slovensku a v Maďarsku pokračovaly ofenzivní operace s neztenčenou prudkostí. 2. ukrajinský front překročil čs. hranice a k 31. prosinci 1944 dosáhl čáry Kalša (jihových. Košice), Turňa n. B., Jablonica, Silica, vých. Plešivce, Šafarikovo, Rim. Sobota, Filakovo, Hrušov, Rybník (sev. Levic), řeka Hron až k ústí, Štúrovo, Ostřihom (v Maďarsku), záp. Budapešti.

Připravovaná sovětská zimní ofenziva gigantických rozměrů směrem na Berlín byla spuštěna ve dnech 12.—15. ledna 1945 v prostoru mezi Baltem a Karpaty. Ačkoliv nepříznivé zimní počasí překáželo činnosti dělostřelectva a letectva, byla uspišena na naléhavou žádost západních spojenců (depeše W. Churchilla z 6. ledna 1945), když se vánoční hitlevskou protiofenzivou v Ardennách dostali do kritické situace.

Této ofenzivě se zúčastnilo též veškeré čs. dělostřelectvo a tankisté v útočné sestavě 38. armády ve směru Jaslo, Gorlice, N. Sacz. Palebná postavení zaujalo v prostoru jihovýchodně od města Jasla. Na Ondavě

zanechalo na místě v obranných pásmech 1. a 3. čs. brigády po 1 houfnici a 1 minometu, které měly jako kočující děla klamat nepřítele a budit dojem, že na frontě sboru nejen že nedošlo k žádnému oslabení, nýbrž naopak že se konají přípravy k útoku.

Čs. dělostřelectvo bylo přiděleno sovětským divisím 1. sledu takto: 2. děl. pluk 140. střelecké divisi, 3. a 4. dělostřelecký pluk 70. gardové divisi (obě 101. střelecký sbor), 1. děl. pluk 305. střelecké divisi (67. střelecký sbor); 5. děl. pluk 152mm kanon. houfnic vytvořil podskupinu armádní dělostřelecké skupiny. Tím bylo dosaženo hustoty dělostřelectva až 200 hlavních na 1 km útočné fronty.

Operace byla spuštěna 15. ledna 1945. Po pětadesátiminutové dělostřelecké přípravě vyrazila sovětská pěchota s tanky v 09.50 hod. k zteči a postupovala rychle vpřed. V poledních hodinách vstoupila do Jasla a v 15.00 hod. se zmocnila Osobnicy (11 km záp. výchozího položení) jako úkolu dne.

Za vynikající splnění bojových úkolů dostalo se 2., 4. a 5. čs. dělostřeleckému pluku čestného názvu „Jaselský“ (rozkazem maršála Stalina z 19. I. 1945). Na paměť tohoto významného dne byl 15. leden ustanoven Dnem československého dělostřelectva. Zde, na polské půdě a bok po boku sovětských vojsk zpečetili naši dělostřelci (v největší akci čs. dělostřelectva mimo svazek sboru) krví pevné přátelství a spojení mezi naší republikou, Sovětským svazem a Polskem.

Náš sbor byl dnem 1. ledna 1945 vyňat z podřízení 38. armády a přidělen 1. gardové armádě generál-plukovníka Grečka 4. ukrajinského frontu. Dne 4. ledna bylo jeho obranné pásmo rozšířeno — již po třetí — na pravém křídle až po osadu Ciechania (v Polsku), čímž dosáhlo, třebaž v horách, úctyhodné šířky 36 km. Do 15. ledna byly jeho počty zvýšeny o 8070 mužů, ztráty nahrazeny a sbor připraven k dalším akcím.

Dne 17. ledna, kdy celá fronta i jižně Karpat se dala do pohybu, vyrazil také náš sbor k útoku směrem Svidník, Bardějov a na Prešov. V nočních bojích na 20. ledna osvobodil Zborov a Bardějov a spolu se sovětskými vojsky vstoupil do Prešova. Za vynikající bojové výkony dostala 1. a 3. čs. brigáda čestné pojmenování „Prešovská“ (rozkazem maršála Stalina z 19. 2. 1945). V dalším postupu horským terénem ve sněhu a mrazu osvobodil pak náš sbor 26. ledna Spišské Podhradie a Spišské Vlachy, 27. ledna Spišskou Novou Ves, Spišskou Starou Ves a Levoču, 28. ledna Poprad, Kežmarok a Spišskou Belou a k 1. únoru řadu obcí na úpatí Vysokých Tater. 1. čs. tanková brigáda se koncem ledna shromáždila v Kežmarku za účelem reorganizace a doplnění počtů.

Zároveň vojska 4. ukrajinského frontu osvobodila 20. ledna Košice; pronikla údolím Hornádu, Hnilce a horního Váhu a k 1. únoru dosáhla spolu s našimi vojsky prostoru Liptovského Hrádku. V boji o toto město, jímž vede jediná silnice z východního Slovenska na západ, se zvláště vyznamenal partyzánský odřad „Suvorov“. Přesto, že nepřítel byl pětkrát silnější, vyrazili partyzáni za pomoci místního obyvatelstva k zteči na město a nepřátelskou posádku zničili. Přitom ukořistili 7 nákladních aut i s nákladem, 3 tanky a zajali 70 Němců. Po tři dny, až do příchodu vojsk 1. čs. sboru dne 31. ledna 1945, drželi partyzáni obsazené město a hlavní silnici. Vojska 2. ukrajinského frontu pronikla do údolí horního Hronu a zmocnila se 31. ledna Brezna n. H. a Polomky; ve směru na Zvolen dobyla Abelové, Leště a mnoha dalších obcí severně

a severozápadně Lučence. Dále na západ v prostoru Levic a vých. Komárna odrážela četné nepřátelské protizteče.

V prvních dnech února dosáhl 1. čs. armádní sbor v pronásledování nepřítele prostoru Liptovského Mikuláše. Za 16 dní postupu od Ondavy urazil s bojem 150 km a prolomil čtyřikrát nepřátelskou obranu. Ač značně vyčerpan, vyrazil 5. února k zteči na Liptovský Mikuláš, leč marně; proto přešel do obrany a připravoval novou zteč na 11. únor. V tento den byla zahájena za silné sněhové bouře dělostřelecká příprava. Sněhová vánice však snížila viditelnost natolik, že příprava musela být přerušena a zteč odložena na příští den. Po nové dělostřelecké přípravě vyrazila naše pěchota k zteči; byla však znovu odražena a nepřátelskými protiztečemi vržena zpět do výchozího položení.

Náš sbor, který byl v údolí Váhu z počátku zasazen společně s 8. sovětskou střeleckou divisí, vystřídal tuto divisi, přeskupil svá vojska a převzal sám obranu celého údolí (v pásmu 18 km) nemaje ani pravého ani levého souseda. Vpravo, za zasněženými vrcholky Vysokých Tater a v Polsku působila Sovětská armáda, vlevo, za Nízkými Tatrami v údolí Hronu bojovala rumunská vojska (2. ukrajinského frontu). V takto vzniklé situaci pokračoval v intenzivních přípravách k nové útočné akci na Liptovský Mikuláš. Zároveň začal organisovat dne 5. února v Levoči z branců, mobilisovaných v osvobozených krajích Slovenska, novou 4. čs. samostatnou brigádu.

1. čs. samostatná tanková brigáda byla dne 15. února v Kežmarku vybavena novými tanky, dokončila reorganizaci a výcvik a dne 17. února se přemístila do prostoru Nový Targ (v Polsku). Dne 26. února se přesunula do Wadowic (35 km jihozáp. Krakova) do zálohy 1. gardové armády (4. ukrajinského frontu).

Dne 26. února bylo přikročeno k novému organisování 2. čs. paradesantní brigády v Kežmarku. Přesto, že jí bylo ponecháno historické pojmenování „paradesantní“, byla organisována jako brigáda pěší.

Téhož dne bylo našemu sboru povoleno rozšířit tyl sboru, vzhledem k jeho zvláštnostem, na úroveň tylu armády.

Dne 19. února přešel skrze frontu na sovětskou stranu náčelník hlavního štábu partyzánského hnutí na Slovensku plukovník Sovětské armády A. N. Osmolov se svým štábem a plukem Jana Švermy.

V noci z 1. na 2. března byla do pásma sboru vsunuta 24. gardová střelecká divise, která vystřídala 1. čs. brigádu v prostoru Okoličné a dne 3. března přešla s naším sborem do útoku na Liptovský Mikuláš. Pěchota vyrazila v 05.00 hod. a na úsvitě provedla — bez dělostřelecké přípravy — zteč. Dobře připravenou nenadálou akcí zmocnila se naše vojska vsad Bobrovec a Trstené (sev. Liptovského Mikuláše). Úspěch 24. gardové divise byl však pronikavější; manévrem z východu a severovýchodu zmocnila se města a důležitých okolních výšin. V následujících dnech došlo k urputným bojům, kdy zteč stíhala protizteč, ale nepřítel se do Liptovského Mikuláše zpátky nedostal.

V noci z 9. na 10. března vystřídal náš sbor 24. gardovou divisi a přešel na celé frontě do obrany. Situace v Liptovském Mikuláši byla od prvního okamžiku kritická. Nepřítel měl své průzkumné orgány skryté přímo ve městě a dvěma jeho skupinám se podařilo proniknout mezerami v obraně do města a napadat z tylu naše vojska. V 19.00 hod. dne 11. března donutil pak současným úderem ze severu, západu a jihu

naši pěchotu, aby vyklidila Liptovský Mikuláš. Na rozkaz armády pak přešla vně města do obrany a započala s přípravami k další útočné akci.

Pro tíhu bojů svědčí, že za 9 dní bojů protiútočil nepřítel skupinami od 100 do 600 mužů z různých směrů celkem 64krát; jeho ztráty od 15. února do 15. března činily 3162 mužů. Náš sbor ztratil v téže době 2063 mužů, z nich 244 mrtvých.

Přípravy k novému útoku na Liptovský Mikuláš si vyžádaly doby 18 dní. V noci na 30. března zaujala vojska našeho sboru útočnou sestavu v pásmu asi 15 km širokém. Na směr hlavního úderu v pásmu širokém necelé 3 km bylo zasazeno celkem deset a půl praporu, z toho pět v prvním sledu; na zbytku pásma v šířce asi 13 km jeden a půl praporu. Obdobně bylo rozděleno i dělostřelectvo a tak dosaženo na hlavním směru výhodného poměru sil.

V 04.00 hod. dne 30. března vyrazil sbor — již po čtvrté — bez dělostřelecké přípravy k zteči; pěchota se zmocnila ještě za tmy nepřátelských postavení a zničila v nich překvapeného nepřítele. Největšího úspěchu dosáhla na pravém křídle v prostoru Jalovce (sev. Liptovského Mikuláše) a vrazila do nepřátelské obrany klín v hloubce 5 až 6 km. Tím ohrozila nepříteli ústupovou cestu na Ružomberok. Nepřítel se však vzpamatoval a zasadil po desáté hodině k protizteči své zálohy s tanky. Nastalo čtyřdenní období tuhých bojů, v němž se nepřítel snažil dobýt zpět ztracená postavení, leč marně.

Dne 4. dubna v 06.00 hod. vyrazila naše vojska na celé frontě k nové, již páté zteči na Liptovský Mikuláš; v součinnosti s 24. gardovou divisí prorvala nepřátelskou obranu po obou stranách Váhu a osvobodila konečně — po více než dvouměsíčních těžkých bojích — Liptovský Mikuláš. Další postup na západ byl pak tak rychlý, že se nepříteli nepodařilo postavit se k novému odporu na dalších připravených postavech. V ranních hodinách dne 5. dubna vstoupily naše přední oddáky do Ružomberku (rozkaz maršála Stalina ze dne 5. dubna 1945).

V době zápolení vojsk 1. čs. sboru o Liptovský Mikuláš pokračovala ofensiva sovětských vojsk severně i jižně Karpat s neztenčenou prudkostí. V prostoru mezi Baltem a Karpaty dosáhla Sovětská armáda Odry a Nisy; 4. ukrajinský front vedl vítězné boje o přístupy k průmyslovému revíru ostravsko-karvinskému. Významnou účast na nich měla též 1. čs. tankové brigáda, která se k 15. březnu přesunula do Ligoty (8 km severozáp. Bielska), poté ve dnech 18. až 23. března do Kol. Branica (11 km vých. Žory). Ve dnech 24. března až 6. dubna došla v součinnosti se sovětskou 95. střeleckou divisí (38. armáda) silně opevněných měst Žory a Wodzisław a sama se zmocnila 30 osad; postoupila o 35 km, prolomila 3 silně opevněná obranná postavení a způsobila nepříteli těžké ztráty na lidech (800 zajatých a 2000 z boje vyřazených) i v technice. Zvláště se vyznamenala v nočních akcích na silně opevněné prostory.

Na středním a jižním Slovensku osvobodila vojska 2. ukrajinského frontu (s rumunskými svazky) 26. března Banskou Bystricu, 30. března Komárno a Nové Zámky, 31. března Nitru, Galantu, 1. dubna Trnavu, Hlohovec, Senec, 4. dubna Bratislavu a Piešťany a přibližovala se k moravským hranicím.

1. čs. sbor pronásledoval ve dnech 5. a 6. dubna ustupujícího nepřítele směrem na Kralovany. V prostoru řeky Oravy a Váhu narazil však na nový odpor nepřítele na vých. okraji Kralovan, na výšině sev. osady a na vých. svazích Velké Fatry jižně Váhu. Tím byla naše vojska postavena před obtížný úkol přechodu přes horský masiv Velké Fatry. Toto pohoří dosahuje výšky přes 1400 m, je porostlé hlubokými lesy a svažuje se příkře k Váhu, který je v soutěsce u Kralovan asi 200 m široký a při jarním tání má velmi prudký tok. Údolím Váhu probíhá jediná silnice a železnice; pohořím vede velmi málo horských stezek.

Od 6. do 11. dubna vedla naše vojska vyčerpávající boje o přechody přes Velkou Fatru. Manévrem po obou stranách Váhu s hlavním úderem jižně řeky a hlubokým obchvatem do boku a týlu jižního křídla nepřítele se jim podařilo donutit hitlerovce k ústupu. Noční akcí obsadila 4. čs. brigáda v 05.20 hod. 11. dubna Turčianský Martin; současně vnikla do města z jihu rumunská vojska. V 08.00 hod. se 1. a 3. čs. brigáda zmocnila Vrútek.

V pronásledování nepřítele se náš sbor snažil překročit z chodu další překážku, horský masiv Malé Fatry. V bojích 11. až 13. dubna se mu sice podařilo místy překročit i hřeben Malé Fatry, ale další postup byl na všech směrech zastaven. Bylo třeba přeskupit naše vojska, dopřát jim oddech a organisovat další útočnou akci.

Náš sbor způsobil nacistům od 15. března do 15. dubna tyto ztráty: 6500 mrtvých a raněných a 1081 zajatých, celkem 7581 mužů; sám ztratil v téže době 420 mrtvých, 1849 raněných a 366 nezvěstných, celkem 2635 mužů.

Malá Fatra má obdobný ráz jako Velká Fatra. U Strečna (10 km severozáp. Vrútek) vytvořil Váh asi 300 m širokou soutěsku s příkrými svahy. K nové zteči vyrazila vojska 1. čs. sboru 18. dubna s hlavním úderem jižně Váhu, za účelem obchvácení Strečna od jihu a jihozápadu a vyvrácení nepřátelských odporů v strečňanské soutěsce z týlu. Teprve po osmidenním úporném zápolení, zejména o hory Polom a Gruň, podařilo se jim 26. dubna dosáhnout východů z Malé Fatry. Po provedeném přeskupení vyrazil sbor k pronásledování nepřítele směrem Rajec, Predmier (v údolí Váhu 5 km již. Bytča), aby zabránil ústupu nepřítele z prostoru Strečna. Do večera 30. dubna dosáhly pak naše svazky levého břehu Váhu v prostoru Dol. Hričov, Považ. Bystrica a v týž den osvobodily Žilinu (rozkaz maršála Stalina z 30. dubna 1945).

V Horním Slezsku prováděl 4. ukrajinský front obdivuhodnou obkličovací operaci ostravsko-karvinské uhelné pánve, aniž by vážně porušil její průmyslové zařízení a mohl ji takřka nedotknutou odevzdat československému lidu. Již 18. dubna se zmocnil více než 30 obcí v prostoru Opavy, 22. dubna osvobodil Opavu (rozkaz maršála Stalina z 23. dubna 1945) a 30. dubna pak, spolu s čs. tankisty a letci, Ostravu (rozkaz maršála Stalina z 30. dubna 1945).

Na těchto bojích měla významný podíl i 1. čs. tanková brigáda. Když sovětské velení přeneslo úder na pravé křídlo, přesunula se i ona z prostoru sev. Bohumína na severozápad k Ratiboři. V součinnosti se sovětskými vojsky vyrazila pak k postupu jižním směrem přes Baborov, Křanovice, Vel. Polom a v 19.10 hod. dne 30. dubna pronikla čelními tanky do Ostravy, jsouc nadšeně vítána obyvatelstvem, které ji v bojích o město pomáhalo. Zvlášť těžké boje svedla při přechodu řeky

Opavy, u Štítiny a Chabíčova, kde nepřítel využil k obraně i bývalých čs. pohraničních opevnění. (Útoku na Vel. Polom přihlížel též právě přítomný s. Klement Gottwald.)

Na jižní Moravě a v přilehlé části Rakouska se dále rychlým tempem rozvíjel vítězný postup vojsk 2. ukrajinského frontu (s rumunskými svazky) v hlavním směru Břeclav, Brno. Dne 16. dubna byla osvobozena m. j. Břeclav, 17. dubna Hustopeče a Vranovice, 18. dubna Rajhrad a Ivančice, 19. dubna Bzenec, 23. dubna Mikulov a Lednice, 26. dubna Brno (rozkaz maršála Stalina z 26. dubna 1945), 28. dubna Kyjov, 29. dubna Bučovice a Ždánice a 30. dubna Ivanovice n. H., Dědice, Koryčany a Buchlovice; postup pokračoval dále.

Čím více se fronta přibližovala k českým zemím, tím více se v nich stupňovalo, zvláště ve valašských horách a na Českomoravské vysocině, partyzánské hnutí. Partyzánské odřady útočí v té době na mnoha místech, odzbrojují hitlerovce a četnické stanice; ochromují dopravu a zvyšují už beztak velký chaos. Němečtí vojáci svlékají stejnokroje a utíkají z Čech a Moravy. Český lid povstává.

1. čs. sbor dosáhnuv Váhu zahájil 1. května násilný přechod řeky a vytvořil si dobytím Bytče (15 km záp. Žiliny) předmostí na pravém břehu. Dne 2. května z něho vyrazil k postupu na Velké Karlovice, srazil s hřebem Javorníků nepřátelské zadní voje a 4. května vstoupil do Vsetína. Přes Ratiboř postupoval pak k Bystřici p. Host., které se zmocnil 6. května za pomoci sovětských tankistů. Téhož dne byl osvobozen Holešov a Hulín. Dne 7. května svedla naše vojska urputné boje u Břestu (5 km sev. Hulína). V noci na 8. května se náš sbor přesunul do prostoru Kojetín, Prostějov, kde vedl s nepřítelem boj až do 10. května, kdy hitlerovská vojska složila zbraně. Poté nastoupil pochod směrem ku Praze.

V Německu sovětská vojska splnila do písmene rozkaz svého vrchního velitele „dobít fašistickou bestii v jejím vlastním doupěti“. Ve velké berlínské operaci, zahájené 16. dubna, dobyla ztečí budovy říšského sněmu (30. dubna) a donutila berlínskou posádku v síle více než 70 000 mužů dne 2. května ke kapitulaci. Zničením dalších dvou velkých nepřátelských seskupení, frankfurtsko-gubenského a berlínského se berlínská operace skončila (6. května). Fašistické Německo bylo tím donuceno k bezpodmínečné kapitulaci, která byla podepsána v Berlíně dne 8. května.

V blízkém i hlubokém týlu nacistické fronty vyvrcholoval v prvních dnech května partyzánský boj i odboj československého lidu. Tento lid se nikdy nesmířil s „Mnichovem“, ani s okupantským režimem, ani s háchovskou vládou, jsa k svému celonárodnímu odporu proti okupantům vybízen výzvami moskevského vedení KSČ, zvláště pak rozhlasovými projevy s. Klementa Gottwalda. Tento lid se také nelekal žádných obětí. Desetitisíce jeho nejlepších mužů a žen obětovalo své životy za vlast. V posledních dnech války přešel tento lid k otevřenému boji. Mnohá města i vesnice v Čechách a na Moravě svrhly nenáviděný režim v ozbrojeném povstání.

Největším a nejslavnějším z nich bylo květnové povstání pražského lidu. V dopoledních hodinách dne 5. května Praha povstala a našla tak jediné správnou cestu — ozbrojený boj proti nacismu a fašismu. Po

čtyřdenních urputných bojích, zvláště na barikádách, spojených s dramatickými zvraty, v nichž ale pražský lid prokázal vyšší bojové kvality než technicky dokonale vyzbrojený nepřítel, a s voláním pražského rozhlasu o pomoc, přichází konečně — na přímý rozkaz maršála Stalina veliteli 1. ukrajinského frontu maršálu Koněvovi — vytoužená pomoc, a v 04.00 hod. dne 9. května 1945 osvobozují tankové svazky generálplukovníků Rybalka a Lěljušenka Prahu (rozkaz maršála Stalina z 9. května 1945, čís. 368).

Poněvadž nepřítel v českých zemích bezpodmínečnou kapitulaci neuznal, boj pokračoval a vojska 1. ukrajinského frontu, která se po skončení berlínské operace rychlým úderem obrátila jižním směrem přes Drážďany na Prahu, ještě 9. května osvobodila Chomutov, Kadaň a Louny, 10. května Litoměřice, Liberec, Trutnov a j., 11. května pak Rakovník, Kladno, Mělník, Jičín, Hořice a Jaroměř. U Rokycan se sovětská vojska v tento den spojila s 3. americkou armádou.

Na východní Moravě a ve Slezsku pokračovala vojska 4. ukrajinského frontu v postupu na západ. 1. května osvobodila Bohumín, 2. května Orlovou, 3. května Český Těšín, Karvinou a Frýdek, 5. května Fulnek a Rožnov, 8. května Olomouc a Zábřeh, 9. května Šumperk, Litovel a Prostějov, 10. května Žamberk, Hradec Králové a Pardubice, 11. května pak Kolín a Kutnou Horu. Významnou účast na tomto postupu měla i 1. čs. tanková brigáda, která po osvobození Ostravy nastoupila vítěznou cestu přes Olomouc na Prahu. Za tohoto postupu sama odzbrojila tři německé pluky, které dosud váhaly složit zbraně.

Na jižní Moravě vojska 2. ukrajinského frontu osvobodila 1. května Vyškov, 2. května Uher. Hradiště, 3. května Gottwaldov, 5. května Kroměříž, 6. května Kojetín, 8. května Znojmo, 9. května Jihlavu a v Čechách Havlíčkův Brod, 10. května Humpolec, Mezimostí a České Budějovice, 11. května pak Ledec n. S., Vlašim, Tábor a Soběslav. V tento den se sovětská vojska spojila severozápadně Českých Budějovic s vojsky 3. americké armády.

Ve dnech 12. a 13. května vyčistila sovětská a naše vojska osvobozené kraje od rozdrobených německých svazků; dne 15. května bylo zajímání nacistických vojsk skončeno na všech frontách. V době od 9. do 13. května zajal 1. ukrajinský front 213 355, 2. ukrajinský front 369 459 a 4. ukrajinský front s 1. čs. armádním sborem v SSSR 71 738 nepřátelských vojáků a důstojníků, mezi nimi desítky hitlerovských generálů.

Náš 1. čs. armádní sbor v SSSR, který si probojoval cestu do vlasti od Sokolova přes Kyjev, Bílou Cerkev, Dukelský průsmyk, údolím Váhu na Moravu a ku Praze, korunoval svou slavnou bojovou cestu dne 17. května 1945 slavnostním pochodem osvobozenou Prahou.

Československý lid nečekal pasivně na okamžik svého osvobození. Slavnou bojovou cestou své vojenské jednotky v SSSR a svým dlouholetým celonárodním odporem proti hitlerovským okupantům, který nakonec vyvrcholil v otevřeném boji, smyl hanbu nacistické okupace a přispěl tak ke konečnému vítězství sil demokracie a pokroku nad temnými silami nacismu a fašismu.

Ale československý lid si byl vždy vědom toho, že za svou svobodu vděčí především slavným ozbrojeným silám Sovětského svazu, který po

celou dobu nesl největší tíhu války. „Ukázalo se, že naše republika má svého nejlepšího spojence v Sovětském svazu a jeho armádě, a proto také dnes hledáme zabezpečení své národní svobody a nezávislosti v první řadě ve spojení se Sovětským svazem“ (Klement Gottwald na vojenské přehlídce 11. května 1947).

Použité prameny:

1. Bojová hlášení 1. čs. armádního sboru v SSSR (archiv VHÚ).
2. Operační zprávy sovětské informační kanceláře otiskované v časopisech „Za svobodné Československo“ a „Naše vojsko“ v době Veliké vlastenecké války SSSR.
3. Rozkazy vrchního velitele sovětských sil (Stalin: O Veliké vlastenecké válce Sovětského svazu, Naše vojsko, 1949).
4. Jaroslav Andrejs a Julius Šip: Směr Praha (Naše vojsko, 1946).
5. Čs. armádní sbor ve Svazu sovětských socialistických republik za Veliké vlastenecké války. Sborník vydaný v nakladatelství Naše vojsko, 1949.
6. Klement Gottwald: Deset let (Nakladatelství Svoboda, 1948).
7. Generál-major N. M. Zamjatin: Berlínská operace (Naše vojsko, 1950).
8. Sborník VHÚ Válka a revoluce, svazek 1 (1949, str. 156—172).
9. Generál-plukovník Bohumír Lomský: Dukla — památník věčného přátelství a bojové družby československo-sovětské (Orbis, 1954, vydala čs. společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí).

OSVOBOZOVÁNÍ ČSR V LETECH 1944-1945

